

виробничою діяльністю з передбаченням збереження робочих місць і стабілізаційних умов праці для працівників, особливо кваліфікованих кадрів, внаслідок диверсифікації аграрного виробництва, зміни форм власності чи банкрутства аграрних підприємств.

Література:

1. Месель-Веселяк В.Я. Удосконалення відносин власності – основа аграрних перетворень / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 1996. – № 6. – С. 3–13.

2. Мельник Л.Ю. Особистий сектор сільськогосподарського виробництва: стан, тенденції та перспективи / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 11. – С. 119–127.

3. Збарський В.К. Становлення та розвиток малих форм господарювання сільських поселень : [монографія]. / Збарський В.К. – К. : НАУ – ДАККиМ, 2004. – 312 с.

4. Статистичний щорічник України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України ; відп. за вип. Н.П. Павленко. – Режим доступу : [http : www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

5. Макаренко П.М. Людський капітал у системі аграрного виробництва і праці / П.М. Макаренко, О.П. Зоря, О.В. Сень [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http : www.pdaa.edu.ua](http://www.pdaa.edu.ua).

6. Липчук В.В. Перспективи розвитку особистих господарств населення / В.В. Липчук, С.М. Курило // Економіка АПК. – 2001. – № 3. – С. 106–109.

7. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 3–7.

Рецензент – д.е. н., професор Макаренко П.М.

УДК УДК 631.315:629.315.783:525

СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ В ЕКОНОМІЦІ: ФУНКЦІЇ Й УМОВИ НАУКОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ

***Опря А.Т., д.е.н., професор, Дорогань-Писаренко Л.О., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія***

Розглянуті проблеми кількісного визначення статистичних показників: індивідуальних та узагальнюючих. Особлива увага приділена основним функціям статистичних показників: пізнавальній, управлінській, стимулюючій, ідеологічній. Підкреслені критерії визначення науковості сутності статистичних показників. Визначені науково-обґрунтовані підходи та вимоги до застосування способів відбору, що відносяться до статистичних показників.

The problems of quantifying statistics: individual and summarized. Special attention is paid to the main features of statistical indicators: educational, managerial, stimulating, ideological. Underlined scientific criteria to define the essence of statistics. Defined evidence-based approaches and requirements for application of the method of selection, which are statistical indicators.

Постановка проблеми. Явища суспільного життя мають кількісне визначення у вигляді так званих статистичних показників. Останні можуть відноситися до окремих явищ (індивідуальні показники) або до їх сукупності (узагальнюючі показники). Оскільки ними характеризуються всі форми суспільного життя, у назвах показників існує градація відповідно до певного виду людської діяльності. Тому за видами показники поділяють на: економічні, технологічні, біологічні і т.д. Спільна природа методології їх утворення та розрахунку є предметом дослідження статистичної науки; звідси походить назва „статистичні”. У подальшому (за текстом), використовуючи терміни: „статистичний показник”, – йдеться про його род; „економічний показник” – про його вид.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції теоретичного і практичного значення науковці розглядають наступні основні функції, притаманні статистичним показникам: пізнавальну, управлінську, стимулюючу, ідеологічну [1].

Сутність пізнавальної функції полягає у пізнанні кількісної і якісної сторін суспільних явищ. Важлива її сторона – це можливість використання статистичних показників як інформаційної бази для теоретичних узагальнень на більш високих рівнях (наприклад, визначення певних концепцій, критеріїв оцінки, відкриття економічних законів тощо).

Управлінська функція статистичних показників – це прийняття рішень на підставі статистичної інформації про роботу окремих господарських підрозділів в певних хронологічних рамках.

Слід наголосити на те, що економічним показникам (за видом) притаманна функція, яку називають стимулюючою. Тут статистичні показники (за родом) виступають як критерії оцінки результатів економічної діяльності. В інформаційному полі вони можуть відігравати і пропагандистку роль, яка має (для суспільства) ідейно-виховне (чи виховне) значення. Така функція показників називається ідеологічною. (Розкриття сутності цієї функції має розглядатися з філософських позицій, що не є предметом і завданням даної статті).

Названі вище функції статистичних показників взаємопов'язані та взаємозумовлені. Та чи інша з них у інформаційному просторі може бути реалізована на базі іншої (наприклад, ідеологічна – на базі пізнавальної, пізнавальна – на базі управлінської, стимулююча – з кожною з перелічених). У пізнавальному процесі статистичні показники мають вагомe значення щодо об'єктивної оцінки тих чи інших явищ і виступають у ролі так би мовити „індикатора” певного наукового поняття, оскільки самі явища вивчаються за допомогою різних суспільних наук. Непростий механізм їх утворення та функціонування потребує наукового підходу при застосуванні в дослідженні чи у будь-якій розрахунково-аналітичній роботі.

Зазначимо, природа соціально-економічних (економічних) явищ досить складна багатопланова і специфічна, адже їх розміри і взаємозв'язки формуються під впливом різноманітних факторів, які можуть діяти в різних напрямках у часі і просторі, зумовлюючи неоднакову швидкість і напрями змін. Отже, вивчення суспільних явищ повинне ґрунтуватися на наукових принципах, які виходять із знання їх природи, сутності економічних понять і категорій. Лише за таких умов можна переходити до вивчення системи економічних показників у цілому.

Виконання функцій статистичних показників за призначенням забезпечується науковими принципами їх розрахунку. Критерії науковості пояснюються: а) теоретичною обґрунтованістю; б) належністю до емпіричної бази їх розрахунків. Перший критерій зумовлюється утворенням показника на підставі глибокого теоретичного вивчення дійсності. Теоретичною основою тут виступають категорії, принципи і закони філософії. З цих позицій статистичні показники зумовлюються також і спеціальними суспільними науками: політекономією, конкретною економікою, правовими науками, демографією тощо. Але ключове місце в їх утворенні належить теорії, яка розроблена суто статистичною наукою.

Таким чином, процесу утворення наукового статистичного показника передують знання філософії, політекономії, конкретних економік й інших спеціальних наук.

Підкреслимо, якщо перший критерій науковості здебільшого визначає суть статистичного показника, то другий – утворення його на базі наукової інформації. Статистичне дослідження (як і будь-яке інше) починається з накопичення інформації, і висновки, які синтезуються у статистичних показниках, мають сенс лише у разі обґрунтованості їх фактами. Виходячи з цього загальнонаукового принципу, до статистичних показників ставляться наступні вимоги: повнота вихідних даних, їх порівнюваність і вірогідність (чи точність). Перша з них передбачає повноту: явищ у просторі; охоплення всіх істотних ознак явищ; охоплення у часі. Дана вимога зумовлюється тим, що окремі випадкові факти у існуючій складності взаємозв'язків (зокрема, економічних процесів) формуються під впливом як істотних, так і неістотних (випадкових) факторів. Наявність суперечливих фактів долається факторами, об'єднаними у статистичні сукупності, адже тільки за таких умов забезпечується всебічність вивчення явища та відтворення його в цілому. Так, вивчаючи питання собівартості виробництва продукції фермерських господарств конкретної області, обов'язково треба мати інформацію про обсяг продукції всіх господарств з такою формою господарювання. Не маючи даних про загальний обсяг продукції, не можна обчислити собівартість продукції, продуктивність праці, прибуток на одного працюючого і ряд інших результативних показників ефективності виробництва, наприклад у регіоні, чи в межах певного адміністративно-територіального формату.

Стрімке зростання інформаційних потоків у сьогоденні потребує використання показників одержаних за результатами несуцільних статистичних спостережень. Об'єктивність висновків тут забезпечується науково-обґрунтованими підходами до застосовуваних способів відбору. Одержана в такий спосіб частина інформації повинна репрезентувати напрями розвитку явища всієї досліджуваної сукупності, тобто специфіку процесів, закономірностей і тенденцій його розвитку. Своєрідною формою повноти вихідних даних у даному випадку виступає типічність фактів, які покладено в основу розрахунку статистичних показників.

Вимога щодо повноти статистичних показників передбачає як просторове, так і часове охоплення розвитку економічних явищ і процесів. Оскільки часовому просторові притаманні випадкові фактори впливу на розвиток явищ, для нівелювання їх дії і виявлення тенденцій розвитку явищ статистичні показники досліджують за досить тривалий період часу у ретроспективі.

Наступна вимога об'єктивності статистичних показників є їх порівнюваність. Остання передбачає узагальнення показників у часовому і просторовому полі і стосується як абсолютних, так і відносних їх величин. Наукою і практикою відпрацьовано вимоги до їх порівнюваності. Найважливіші з них: спільний предметний зміст фактів; однаковість виміру; ідентичність прийомів розрахунку; однаковість кола об'єктів; єдність території, якою охоплюються порівнювані величини.

Питання співставності даних вважаються повною мірою проблемними. Їх вирішення базується на наукових принципах розрахунку статистичних показ-

ників на всіх рівнях – від вихідних до кінцевих узагальнюючих, які використовуються для оцінки діяльності підприємств, галузей, регіонів тощо; або – в дослідженні тенденцій і закономірностей розвитку явищ. Рішення про порівнюваність (чи непорівнюваність) показників приймається у кожному конкретному випадку індивідуально залежно від завдань дослідження особливостей, інформаційних (горизонтальних чи вертикальних) потоків і явищ, специфіки територіальних ознак, обраного кола об'єктів тощо. У дослідженні такий підхід називають „інші рівні умови”.

Вимога вірогідності статистичних показників передбачає ступінь їх наближення до відображуваної реальності. Поняття вірогідності інколи ототожують з поняттям точності. Під останнім треба розуміти не ступінь наближення статистичного показника до реального розміру, а повну його відповідність реальності. У більш вузькому розумінні поняття точності показника вживають при дослідженні явищ, які формуються як під впливом закономірностей, так і під впливом випадковостей. У такому разі поняття точності доповнюється поняттям надійності оцінки точності, тобто ступенем ймовірності, з якою можуть статися відхилення одержаного показника від того, який визнається істинним. Величину такої різниці називають помилкою, або похибкою. Якщо, наприклад, при кількох вимірах залишків силосу у траншеї одержані різні показники вимірів, то приймається за істинний розмір показника середній об'єм запасу силосу, одержаний за кількома вимірами. Відхилення середнього розміру від окремих результатів розрахунків у цьому випадку називають випадковими (статистичними) помилками. Детальний розгляд даного питання є предметом вивчення спеціальних розділів навчальної і наукової літератури з теорії статистики та математичної статистики.

Утворенню та побудові системи статистичних показників передують досить складний шлях, пов'язаний (у всіх його відтинках) із суспільною практикою. Остання є вихідною базою статистичного пізнання і дослідження, а отже, і початковим етапом формування статистичних показників. Статистична практика (як і будь-яка суспільна) є не тільки вихідним початком, основною і кінцевою метою утворення статистичних показників, вона є їх критерієм істинності. Зразу ж виникає питання, як довести істинність сформованих показників. Таке доведення може здійснюватися двома шляхами: а) емпіричним, тобто безпосереднім порівнянням з життям, з практикою; б) логічним – порівнянням сформованих статистичних показників з будь-якими іншими показниками (наприклад, обчислений показник собівартості виробництва певної продукції в конкретному підприємстві можна порівняти з аналогічним середнім показником по підприємствах адміністративного району).

До прямих (конкретних) прийомів перевірки відповідності статистичних показників дійсності належать: експертна оцінка (вона здійснюється висококваліфікованими фахівцями); розрахунковий експеримент (він проводиться з використанням математико-статистичних і математичних методів); порівняння показників, розрахованих різними способами і за різними методиками та деякі інші. Існують і непрямі прийоми перевірки відповідності статистичного показника дійсності. Кількісною характеристикою в цьому випадку є показник стійкості. Стійкими вважаються такі показники, які при незначній варіації вихідної ін-

формації або удосконалення методів їх розрахунку залишаються незмінними (або змінюються незначно). Ознака стійкості знаходить свій прояв у повторюваності даних при дослідженнях, здійснюваних у різних регіонах і за різні періоди часу. Сталі показники використовують, як правило, при нормуванні, плануванні, прогнозуванні (екстраполяції) й інших практичних цілях і аналітичних розрахунках.

Статистичною наукою і практикою розроблено дві групи показників, які мають пізнавальне значення і широко використовуються в управлінні народним господарством. До першої групи відносяться абсолютні показники, до другої – відносні. Їх сутність і роль у аналітичній і дослідницькій роботі детально розглядаються у навчальних курсах з теорії статистики. Але певні особливості у їх використанні посібники і підручники, як правило, не висвітлюють. Зокрема, це стосується випадків, коли дослідження не забезпечується масовістю даних, що призводить до неможливості використання статистичних і математико-статистичних методів; тут результати дослідження можуть бути непереконливими, або суб'єктивними. У такій ситуації допоможуть умовно-натуральні абсолютні показники з комбінованими одиницями виміру.

Важливу (і велику) роль у дослідженні відіграють відносні показники. За їх допомогою порівнюють характеристики окремих одиниць груп і сукупностей у цілому, вивчають структури явищ і закономірності їх розвитку, вимірюють темпи й інтенсивність розвитку, прогнозують розміри на наближену і віддалену перспективи.

Форму виразу відносного показника вибирають у кожному конкретному випадку залежно від характеру даних і результатів зіставлення двох величин – однойменних або різнойменних. Група однойменних показників включає відносні величини: структури, виконання плану, виконання планового завдання, динаміки, порівняння. До групи відношення між різнойменними показниками відносяться показники інтенсивності і координації. Зазначимо, що відносні показники можуть бути середніми величинами, це: середній темп зростання, середній темп приросту, середній показник значення одного процента приросту тощо.

Зіставлення статистичних показників здійснюють у різних формах і напрямках залежно від завдань дослідження. Можливості зіставлення даних досить широкі і зумовлюються належністю інформації до різних періодів, об'єктів і територій.

Із сказаного вище випливає, що питання абсолютних і відносних показників треба розглядати під кутом зору комплексного їх використання, тобто з урахуванням їх особливостей, взаємозв'язків і різниць. Насамперед слід враховувати існування тісного зв'язку між самими категоріями абсолютних і відносних величин. Оскільки відносні показники відображують відношення абсолютних показників, їх варіація зумовлюється останніми. Але по своїй суті і характеру змін відносні показники істотно відрізняються від абсолютних, причому останні можуть мати зовсім протилежний напрям змін щодо відносних показників. Слід враховувати також наступну особливість: відносні величини по-різному відображують зміни суспільних явищ залежно від їх абсолютних розмірів. Так, малі за розміром явища у процентному відношенні характеризуються прискоренням змін відповідно до аналогічних їм великих за розміром явищ.

Висновки. Отже, при дослідженні конкретних соціально-економічних явищ не слід обмежуватися розрахунками лише процентного співвідношення, треба враховувати наявність зазначеного вище фактору, який криється за таким співвідношенням, зумовлюючи його рівень. Необхідно також пам'ятати, що ізольоване застосування відносних показників від абсолютних може призвести до помилкових висновків, особливо при аналізі часових рядів, і тим більше рядів динаміки. (Поняття „ряди динаміки” більш широке ніж „часові ряди”, адже охоплює не тільки часові зміни, а й будь-які зміни економічних показників, зумовлені дією зовнішніх умов). Комплексне використання абсолютних і відносних показників дає змогу поглибити аналіз суспільних явищ і виявити на об'єктивній основі існуючі закономірності та особливості їх розвитку.

Таким чином, розробці науково обґрунтованої системи статистичних показників передую велика і кропітка робота щодо вивчення їх форми і змісту, вимог до формування і використання ізольовано і в комплексі. Кінцевим завданням статистики у цій справі науковці вважають побудову суперсистеми статистичних показників. Останні у досконалій формі повинні забезпечити можливість порівнянь виробничих стосунків у нових ринкових умовах виробництва не тільки в регіональних межах, а й на більш високих рівнях.

Література:

1. Сулов. И.П. Теория статистических показателей. – М. : Статистика, 1995. – С. 3 – 5.
2. Опря А.Т. Статистика : [навчальний посібник]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – С. 82 – 86.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В. І.

УДК: 631.152:658.562

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Пащенко Ю. В. к.е.н., доцент; Шарко І. О. к.е.н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

У статті обґрунтовано основні особливості формування та впровадження систем управління якістю у сільськогосподарських підприємствах на сучасному етапі їх розвитку.

In article the main features of development and implementation quality management systems in agricultural enterprises at the present stage of their development.

Постановка проблеми. В умовах переходу до ринкової економіки успішний розвиток виробництва залежить від споживчого попиту. Тому продукція, пропонована на ринку, має бути конкурентоспроможною, а наявність конкурентного середовища зобов'язує кожне підприємство приділяти все більшу увагу проблемам якості.

Досвід показує, що неможливо забезпечити конкурентоспроможність і вихід продукції на світовий ринок без застосування міжнародних стандартів на системи якості, що є одним із вирішальних факторів конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато зарубіжних та вітчизняних авторів завжди приділяли значне місце питанням якості у своїх дослідженнях. Особливо можна виділити роботи таких класиків як А. Фейгенбаум,